

Kapitel 9

International økonomi

1. International handel og komparative fordele

Den økonomiske videnskab har interesseret sig for den internationale handel i flere århundreder. En egentlig handelsteori opstod med Ricardo, hvis eksempel på fordelagtigheden af at handle med hinanden stadig har bevaret sin friskhed: Vi ser på to lande, der kan producere såvel klæde som vin. De er dog ikke lige gode til det, idet der til en enhed vin kræves mindre arbejdskraft i Portugal end til en enhed klæde, således som det er vist i tabellen. Læg mærke til, at England faktisk er dårligere end Portugal i begge brancher, men forholdsmæssigt er England mindst dårlig i klædebranchen:

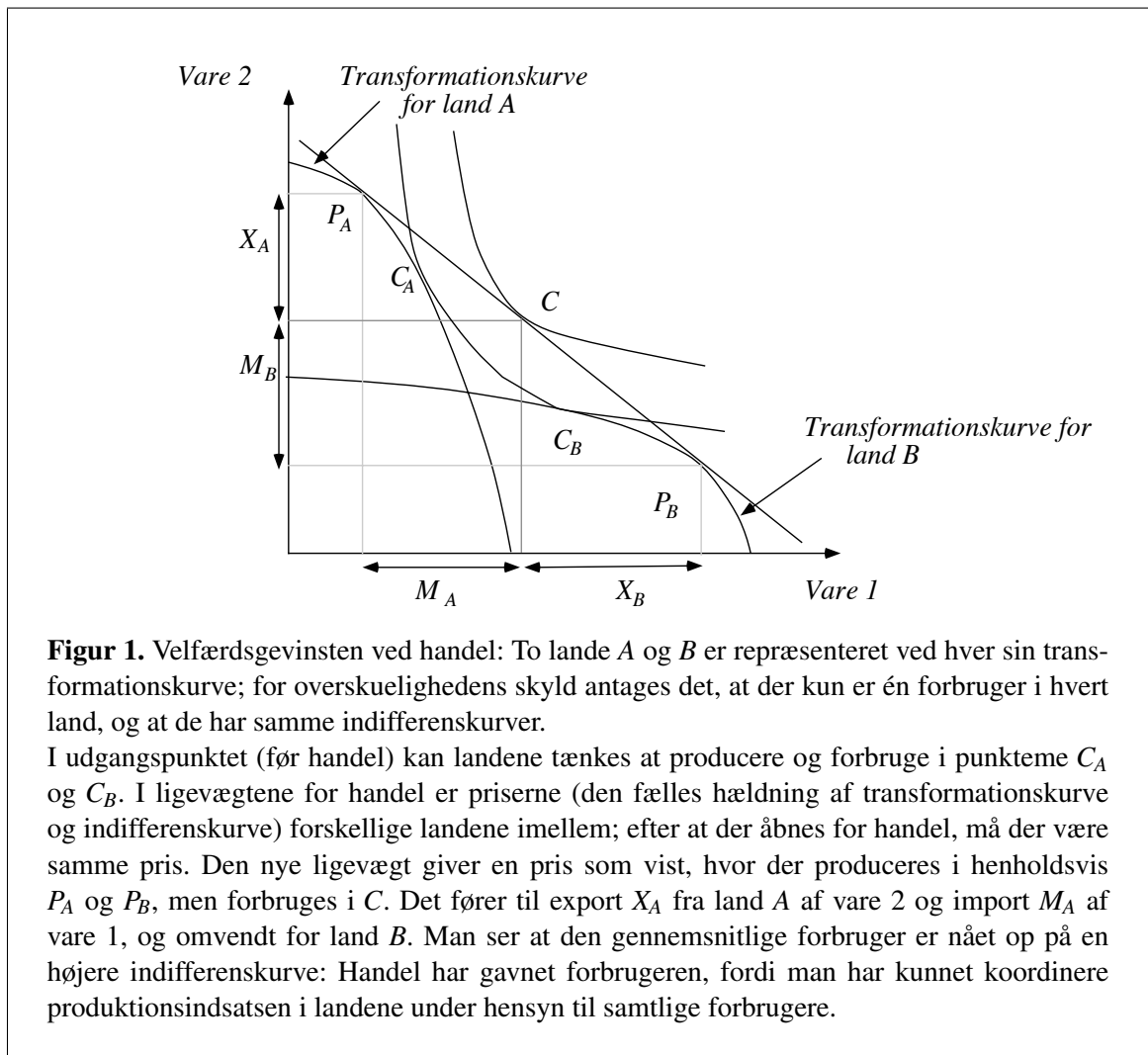
Tabel 1. Eksempel på komparative fordele. Tallene i tabellen angiver antal arbejdstimer pr. produceret enhed vare.

	Klæde	Vin
England	100	120
Portugal	90	70

Når England som i eksemplet er mindre produktiv i begge brancher, er der ikke umiddelbart noget argument i retning af arbejdsdeling, der taler for, at landene skal handle sammen. Men det bør de nu alligevel gøre, for antag at de f.eks. beslutter sig til at udveksle én enhed klæde med én enhed vin (andre bytteforhold kunne også bruges, men dette er jo nemt at regne på); da kan England ved at lade sine arbejdere producere klæde og bytte med portugisernes vin få det samme ud af 100 arbejdstimer, som de før fik ud af 120; og portugiserne har minsandten også glæde af det, for de kan få en enhed klæde med en indsats af kun 70 arbejdstimer mod før 90, nemlig ved at lade dem producere vin og udveksle med englænderne.

Ræsonnementet er typisk for handelsteorien, der beskæftiger sig med to hovedemner, nemlig (1) årsag til handel, og (2) handelens struktur (hvem eksporterer hvad). De to emner er, som man næsten umiddelbart kan se, ret nært beslægtede; ovenfor har vi taget os af problem (1) i en simpel udgave: Landene kan med fordel handle med hinanden, når forholdet mellem arbejdsproduktiviteterne er forskelligt. Man vil sige, at et land har en *komparativ fordel* i den branche, hvor den har størst relativ arbejdsproduktivitet. Vi kan også se, at man

i vores model vil forvente, at England specialiserer sig helt i klæde og Portugal i vin, så handelens struktur har vi dermed også fået styr på.

At det gik så nemt, hænger sammen med den meget simple struktur i vores eksempel. Når arbejdsproduktivitet er det eneste, der betyder noget i produktionen, så er det ikke så svært at rangordne landene og forudsige handelsstrømmene. Udvides modellen, er det knap så ligetil, som det vil fremgå af næste afsnit. Noget af vores argumentation holder dog i mere komplicerede tilfælde; det er den del af argumentet, der fortæller, at handel vil stille landene bedre, end de var uden handel. Argumentet er i generel form skitseret i figur 1.

Det helt generelle resultat om international handel er, at handel altid er bedre end ingen handel. Som regel er dette resultat dog lidt for svagt i forhold til, hvad man gerne vil nå frem til; man ønsker ikke blot at vide, at en eller anden form for vareudveksling (maske bilaterale aftaler) er en fordel sammenlignet med ingen vareudveksling (hvad det altså er), men at *fri*

handel under den internationale markedsmekanisme vil sikre, at landene bliver stillet bedre end de var, før de handlede sammen.

Det ligger jo nært for, men der er en lille forhindring, der kan drille lidt: Går man over til fri international handel, kan det godt være, at nogle i samfundet bliver dårligere stillet, mens andre bliver stillet bedre. Vor tidligere omhu med ikke at konkludere noget om velfærd, medmindre alle får det bedre, rammer os tilsyneladende. Det kan dog vises, at det er muligt at føre en politik, der tager indkomst fra dem, der vinder ved frihandel, og overfører den til taberne, således at den nye ligevægt efter overførsler har stillet alle borgere (i begge lande) bedre. Konklusionen er derfor, at fri handel ikke automatisk sikrer øget velfærd, men at fri handel støttet af omfordeling kan gøre det.

2. Faktorprisudjævning

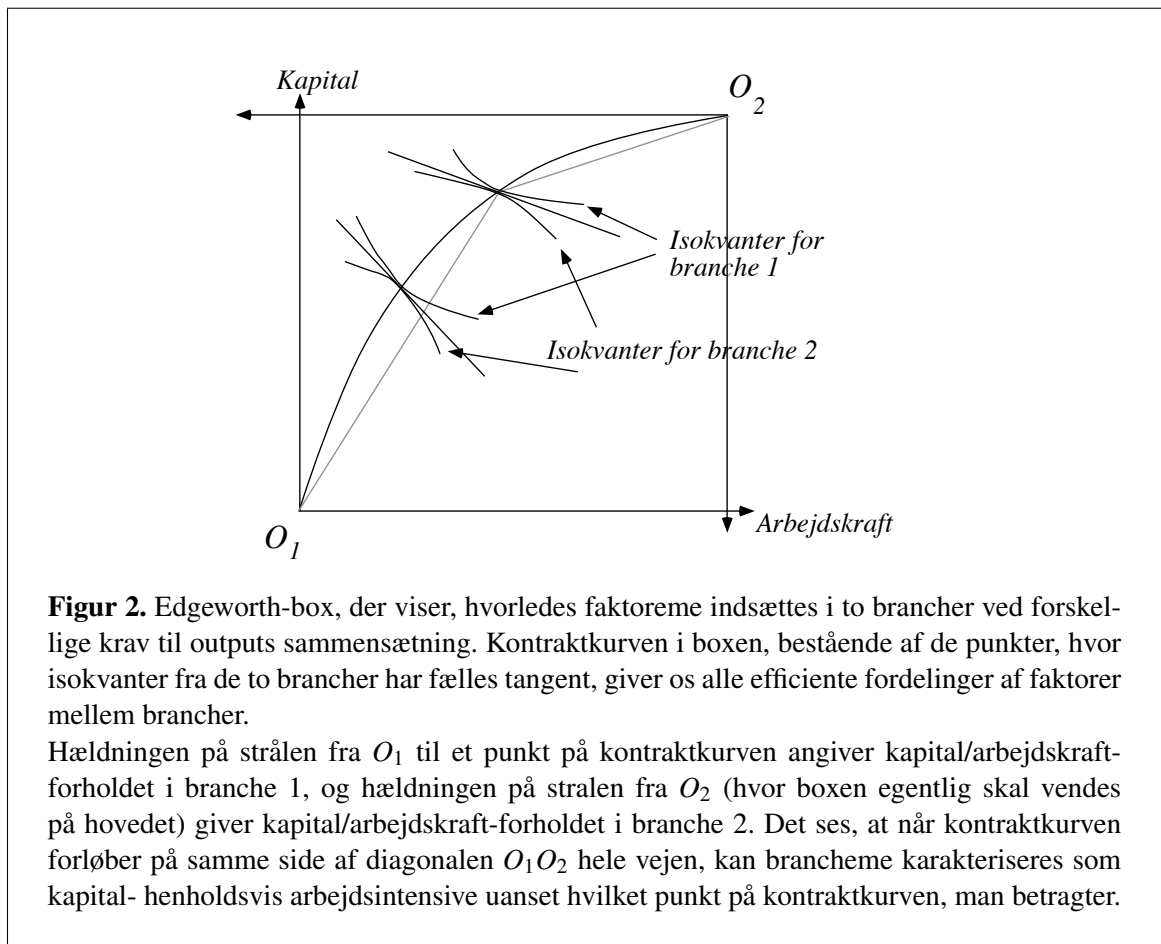
Fra den simple model i første afsnit har vi så at sige prototypen på et resultat i handelsteorien (af type (2)): Man identificerer brancher, hvor et land har en komparativ fordel, og så forventer man, at landet eksporterer varer fra denne branche. Men hvis det medtages i analysen, at produktion som regel sker på grundlag af flere inputs, produktionsfaktorer, er det lidt mere kompliceret at aflæse komparative fordele umiddelbart. Hvad man imidlertid kan gøre, er at se på lidt konstruerede situationer, hvor landene er helt ens på nær et enkelt fænomen, og så analysere dette fænomens betydning for handelsstrømmene. Det er en slags komparativ statik overført til det konkrete problem.

Et særdeles prominent eksempel på en sådan analyse er den såkaldte *Heckscher-Ohlin model*, hvor der produceres to varer i hver sin teknik, som har konstant skalaafkast, med brug af to faktorer. Teknik såvel som forbrugernes efterspørgselsstruktur er ens i landene, kun faktorudrustningen er forskellig. Hvordan kan man måle komparative fordele i faktorudrustning?

Det kan man gøre ved at se på, hvorledes de bruges i produktionen, således som det er vist i figur 2. Her vil de to faktorer, lad os kalde dem arbejde og kapital, nemlig indgå i forskellig indbyrdes forhold, således at den ene altid bruger mere kapital i forhold til arbejdskraft end den anden. Man kalder denne branche for *kapitalintensiv*, og den anden branche bliver dermed *arbejdsintensiv*. Vi siger da, at et land har en komparativ fordel i en branche, hvis landet er relativt velforsynet med den faktor, som denne branche anvender intensivt.

Det viser sig nu, at der faktisk gælder det, man hermed har lagt op til, nemlig at et land vil eksportere den vare, i hvis produktion det har en komparativ fordel. Dette er egentlig modellens hovedresultat, men undervejs til dette kommer der et par andre ting frem, som er nok så interessante, herunder specielt det fænomen, der er nævnt i afsnittets overskrift: Hvis de to lande ender i en ligevægt, hvor begge lande stadig producerer begge varer (men

som vi har set forholdsvis meget mere af den vare, hvor der er komparativ fordel), så vil faktorpriserne være ens landene imellem. At det faktisk går sådan, er vist i figur 3.

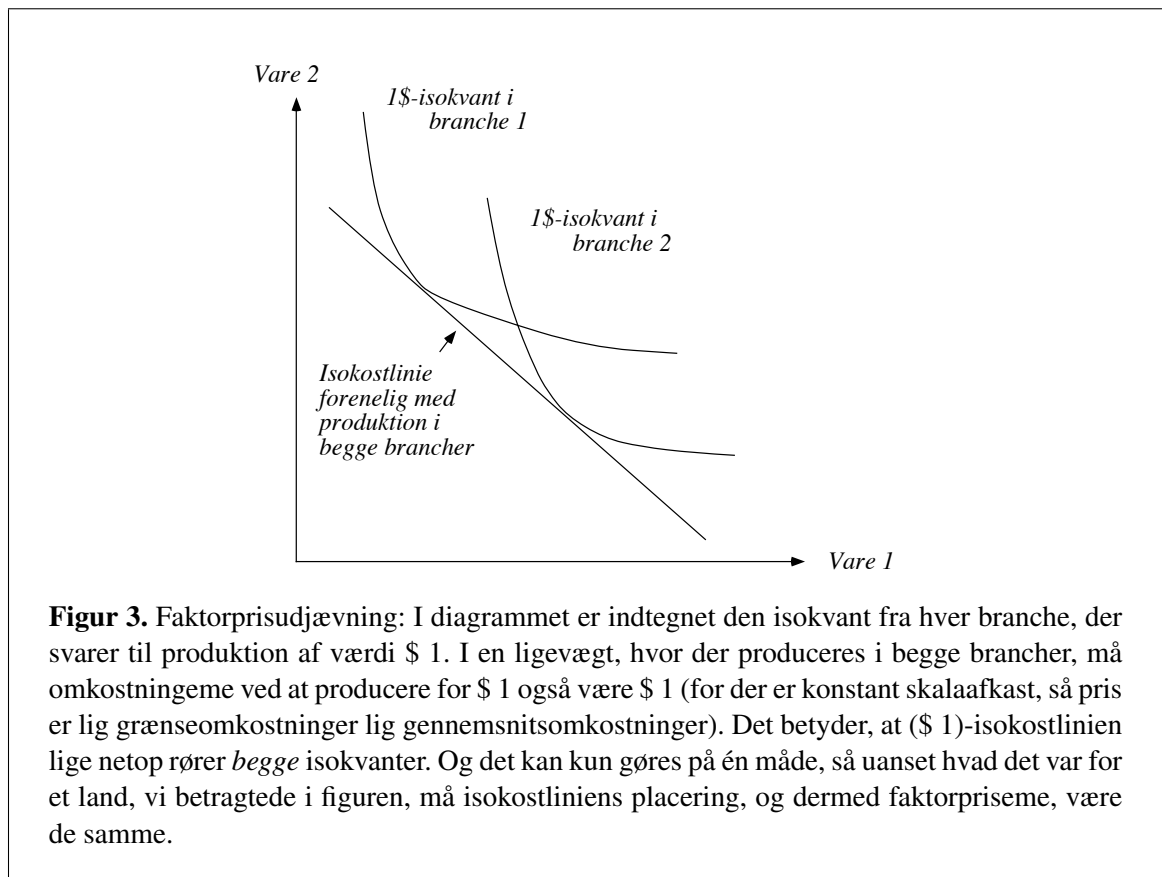
Dette er faktisk et meget markant resultat: Vi ser på en verden, hvor man kan handle med varer, men ikke med faktorer – ikke noget med arbejdskraftens og kapitalens frie bevægelighed her. Alligevel vil varehandlen føre til, at man får det samme resultat, som hvis man kunne have handlet med faktorer direkte. Der vil dermed ikke være brug for gæstearbejdere i denne modelverden, man kan nøjes med at bytte de færdige produkter.

Heckscher-Ohlin modellen (skabt af to svenskere, omend med meget udstrakt bistand af den amerikanske økonom Paul Samuelson) er med rette berømt, idet den har lagt grundlaget for analyse af handelsmønstret i dets afhængighed af de konkrete økonomiske forhold. Modellen er iøvrigt gjort til genstand for adskillige empiriske analyser; mest berømt er Leontiefs undersøgelse fra omkring 1950, fordi den gav et noget paradoksalt resultat, nemlig at USA, der med rimelighed måtte antages at være veludrustet med kapital sammenlignet med resten af verden, overvejende importerede kapitalintensive og eksporterede arbejdskraft-intensive

varer. Diskussionen af dette såkaldte Leontief-paradoks (som er både bekræftet og modsagt af senere undersøgelser) afklarede måske ikke helt den konkrete sammenhæng, men den stimulerede til gengæld modeludviklingen.

3. Handelspolitik

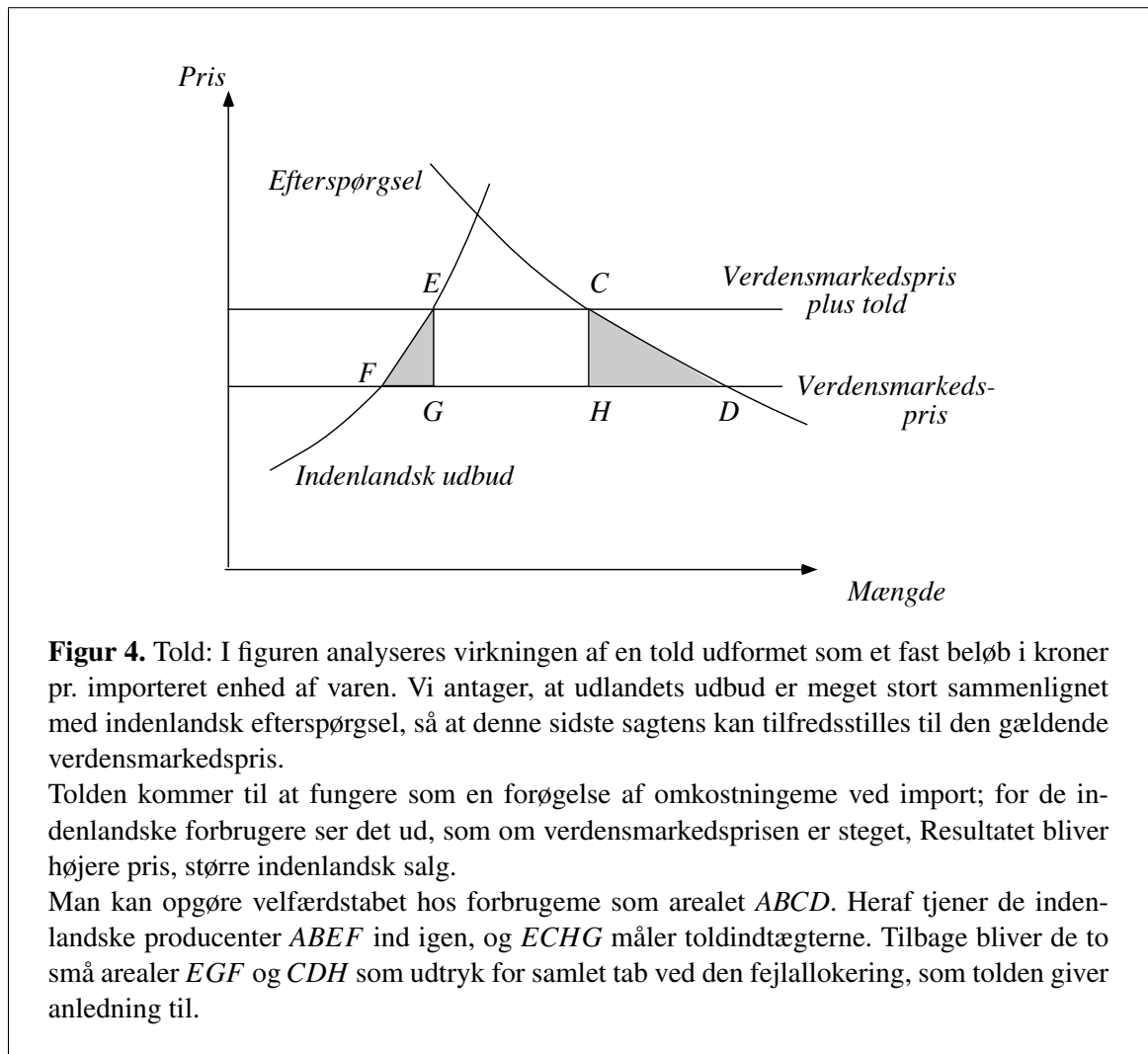
Indgreb i handelsstrømmene fra statsmagtens side har været kendt og benyttet igennem næsten hele den kendte historie; det er måske ikke så sært, for netop ved passage over grænsen er det oplagt at kræve en afgift. Sådanne afgifter var tidligere de eneste regulære indtægtskilder, staten havde.

Virksomheden af en told kan analyseres i et udbuds/efterspørgselsdiagram, således som det er gjort i figur 4. Den interessante effekt af tolden er naturligvis, at den giver mulighed for større indtægter i de indenlandske industrier, der er udsatte for konkurrence fra udlandet. Denne beskyttelse er imidlertid ikke gratis for samfundet. Som følge af, at der lægges told på en vare, vil forbrugernes marginale substitutionsforhold ikke længere svare til producenterne, og dermed er allokeringen ikke længere Pareto optimal. Hvis den var det før tolden,

er der dermed sket et velfærdstab; hvis den ikke var, dur ovenstående argument ikke længere, og told behøver ikke nødvendigvis forringe velfærd.

Når beskyttelsen således i nogen grad sker på samfundets bekostning, kan man interessere sig for, hvem det da er, der har interesse i den. I første omgang er det naturligvis de beskyttede industrier, men man kan af og til komme lidt nærmere. I den modelramme, som blev diskuteret i sidste afsnit, kan vi give et særdeles klart svar på spørgsmålet om, hvem der har gavn af told. Det er den såkaldte *Stolper-Samuelson sætning*, der siger, at told gavner den faktor, der bruges intensivt i den beskyttede industri. At det forholder sig sådan, kan man se ved at kigge nærmere på figur 2: Hvis vi antager, at produktionen i branche 1 stiger (på grund af toldbeskyttelsen), vil man flytte sig op ad kontraktkurven, og fællestangenten i punktet vil blive mindre stejl. Det svarer til, at faktorprisen på kapital vokser; men branche 1 var netop kapitalintensiv i figuren.

Velfærdstabet ved told vil blive mindre – og eventuelt skifte til en velfærdsgevinst for det

pågældende land – hvis tolden i vort land påvirker det internationale bytteforhold. Det kan ske, hvis vor efterspørgsel er så tilpas vigtig på verdensmarkedet, at et fald i den vil føre til pristilpasning på verdensmarkedet. Det betyder, at vi som helhed får den pågældende vare billigere, og dermed har landet scoret en gevinst, ganske vist på de andre landes bekostning, men det bekymrer man sig traditionelt ikke så meget om.

De to effekter af told, beskyttelse af egen industri og bytteforholdsgevinst, vil enten enkeltvis eller i fællesskab gå igen ved andre handelspolitiske instrumenter. I stedet for at lægge en told på varen kan man sætte en overgrænse på tilladt import; det kommer i det store og hele til at virke som en told, bortset fra at det kan være privatpersoner, som inkasserer knaphedsgevinsten skabt ved den kvantitative restriktion. En mere utraditionel måde at skabe bytteforholdsgevinst på er den såkaldte VER (Voluntary Export Restraint – frivillig eksportbegrænsning): Hvis vi kunstigt holder vort eget udbud tilbage på verdensmarkedet, vil den dermed skabte knaphed presse prisen i vejret, så at vi får mere for hver eksporteret enhed. Det vil være en fidus hvis elasticiteteme har passende værdier (blandt andet uelastisk efterspørgsel). Eksportbegrænsning kan således meget vel gavne det land, som indfører den, også selvom det som regel sker mere eller mindre påtvunget af de lande, der eksporteres til.

Selvom muligheden for at påvirke bytteforholdet gør, at handelspolitik kan fremme velfærden i et land set isoleret, vil vort argument fra før kunne bruges på verden som helhed. Det ville således være bedre at afskaffe told, restriktioner m.m., eventuelt med kompensationsbetalinger landene imellem. Der har da også gennem årene været afholdt stribevis af konferencer med det formål at afskaffe handelshindringer, og som helhed har det været en ganske stor succes. Der vil dog som regel være temmelig mange former for handelshindringer, som ikke omfattes.

4. Betalingsbalance og rente

Diskussionen i de foregående afsnit har koncentreret sig om, hvad der foregår i en given periode. Men temmelig mange handeler går ud på at levere varer mod efterfølgende betaling og indeholder dermed et element af kredit. Det er interessant i sig selv, men det er særlig interessant i forbindelse med handel over landegrænser.

Sammenhængen kan illustreres som vist i figur 5, hvor vi ser på en enkelt forbruger (men antager, at hun er repræsentativ, så alle andre forbrugere ser ligesådan ud). Der er kun en enkelt vare, som kan produceres og forbruges i hvert leveår (hvoraf der er vist to i figuren). Hvis der forventes produceret svarende til punktet A med koordinater (y_1, y_2) , kan forbrugeren anskaffe sig alle de varebundter (x_1, x_2) , som opfylder budgetligningen

$$x_1 + \beta x_2 = y_1 + \beta y_2.$$

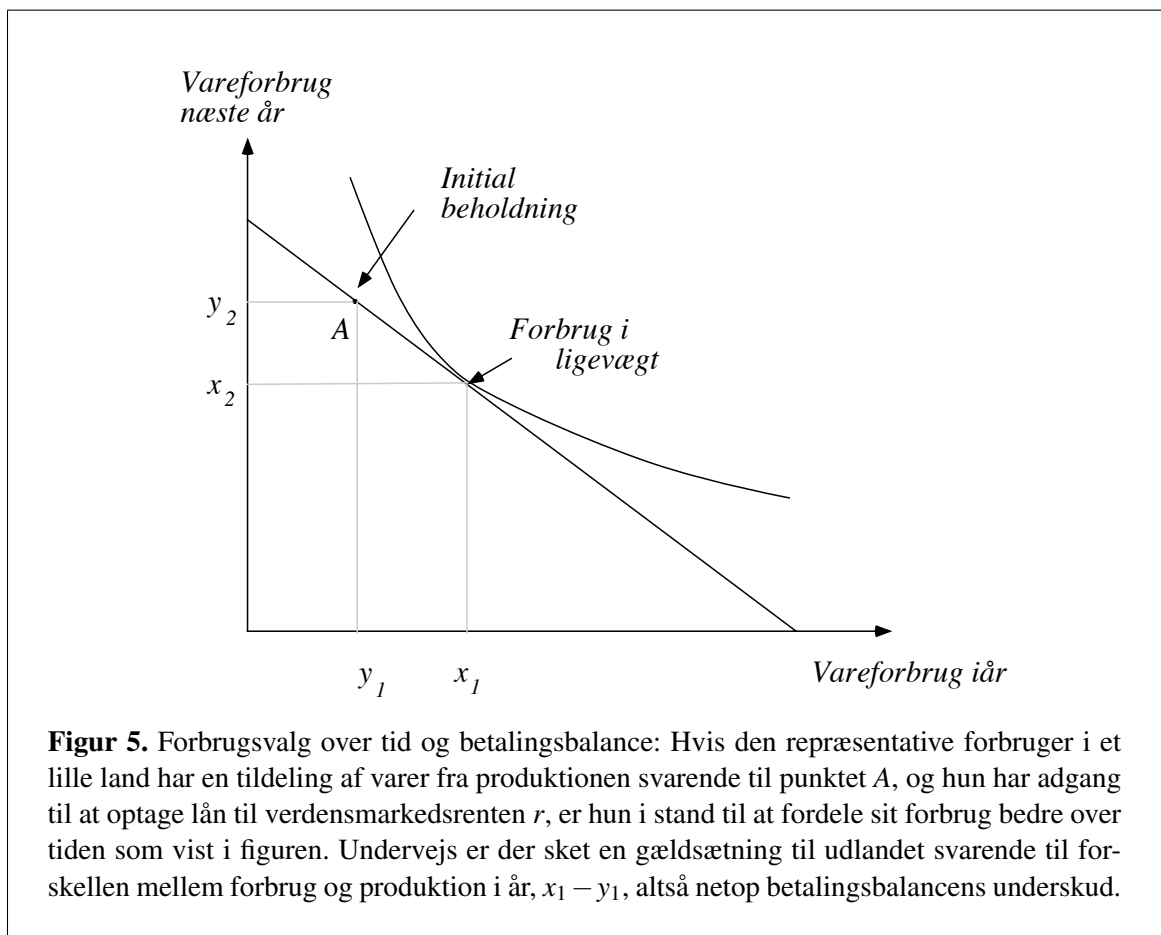
hvor β (diskonteringsfaktoren) er det tal (normalt mellem 0 og 1), som en krone i morgen skal ganges med for at svare til en krone idag. Når der er internationale lånemarkeder med

en given rente r , får vi at $\beta = (1+r)^{-1}$.

Ved omskrivning af budgetligningen til

$$x_1 - y_1 = \beta(y_2 - x_2)$$

får vi, at forskellen mellem forbrug og produktion i år 1 svarer til værdien af den fremtidige produktion med fradrag af det fremtidige forbrug, det hele tilbagediskonteret. Dette sidste er netop ændringen i nettoformuen på tidspunkt 1. Da forskellen mellem forbrug og produktion i år må være hentet udefra (hvis den er positiv), svarer den til et importoverskud, dvs. til et underskud på *betalingsbalancen*; dette modsvarer, ser vi, af en ændring i landets formuestilling overfor udlandet.

Et lands nettotilgodehavender overfor udlandet er naturligvis en vigtig størrelse; det er klart nok væsentligt, at en eventuel gæld ikke er større, end at landet må forventes at kunne betale den tilbage. Det har der faktisk været problemer med for visse lande i løbet af de seneste årtier, hvilket viser, at markedet ikke uden videre sikrer, at enhver gæld, som begge parter har været med til arrangere, også efterfølgende vil blive betalt tilbage. Dertil

kan der for let ske uventede ting, som får forudsætningerne for sådanne kontrakter, ofte ret langsigtede, til at briste.

På den anden side er et underskud på betalingsbalancen, svarende til et forbrug som overstiger den løbende produktion, ikke umiddelbart ensbetydende med, at det pågældende land er i økonomisk uføre. Det kan ses allerede af vor simple model, hvor underskuddet i år 1 blot er en følge af produktionens noget uhensigtsmæssige fordeling over tid; gælden fra år 1 betales tilbage næste år, således at betalingsbalancen bliver tilsvarende positiv. Selv langvarige, ja endda helt ubegrænsede, forløb med underskud på betalingsbalancen kan være forenelige med en sund og velfungerende økonomi.

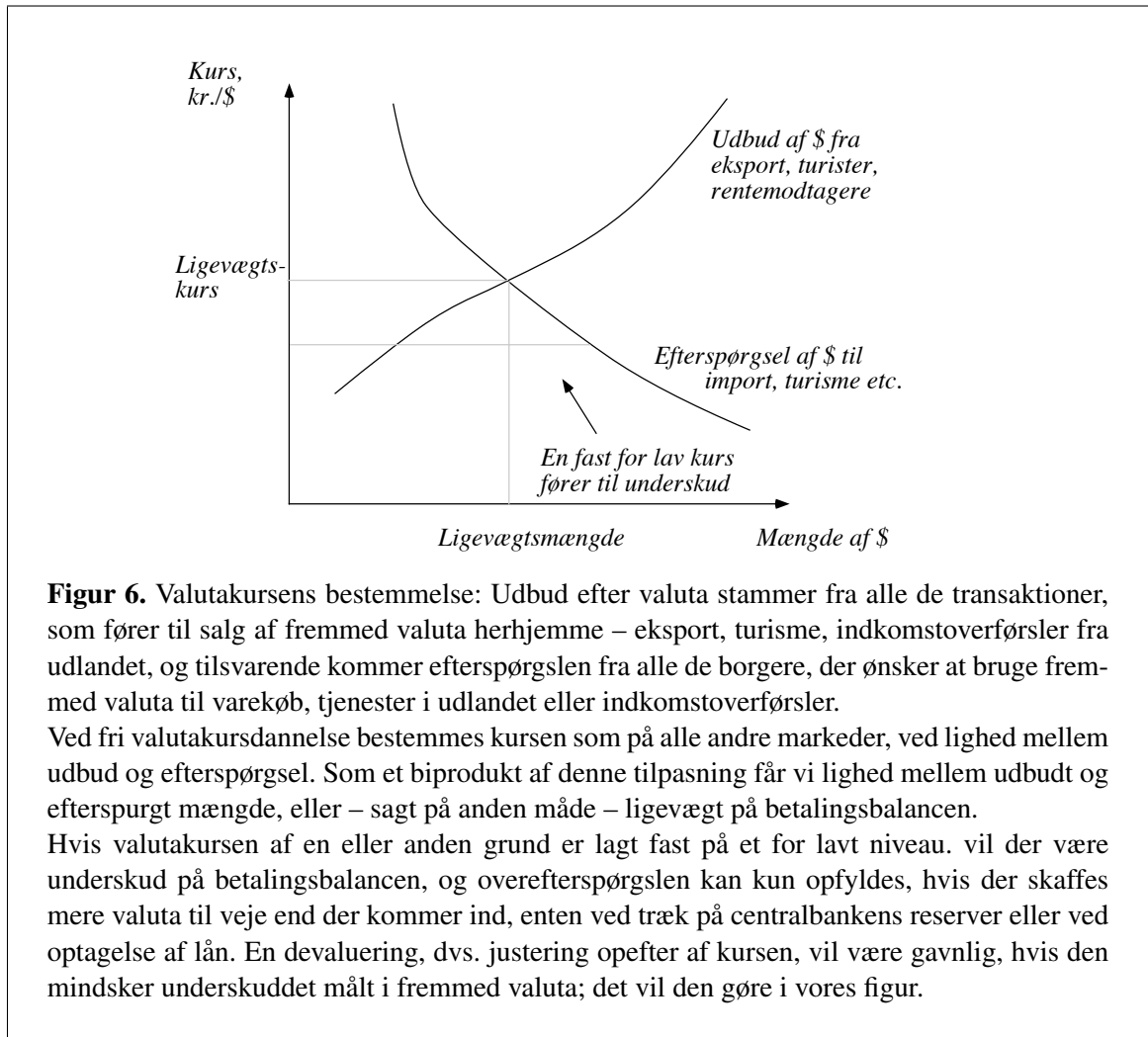
5. Valuta

Indtil nu har de emner, der er behandlet, haft at gøre med varestrømme, der går over landegrænserne. Men når der åbnes op for tidsaspektet, bliver det svært at undgå at tale om penge i det ene og i det andet land. Hermed følger også, at vi må diskutere disse nationale penges indbyrdes bytteforhold, valutakurseme.

Grundlæggende dannes valutakurseme, prisen på udenlandsk valuta målt i vore egne penge, ligesom alle andre priser, nemlig gennem samspillet mellem udbud og efterspørgsel. Forskellen er blot, at efterspørgslen og udbuddet egentlig retter sig mod noget andet (køb og salg af varer og tjenester i indland og udland), således at valutaefterspørgsel og -udbud fremkommer som et biprodukt. Men det betyder så igen, at tilpasninger i valutakurseme kommer til at virke tilbage på de underliggende markeder for import- og eksportvarer, hvad der jo heller ikke er så underligt. Når prisen på udenlandsk valuta stiger, vil eksportørene få mere for deres varer, målt i hjemlig valuta, og det kan eventuelt lokke dem til at sætte prisene ned i udlandet. Er efterspørgslen dér elastisk, kommer der mere ind ved salget, dvs. der hentes mere valuta hjem end før. På importsiden er vil en øget pris på udenlandsk valuta, som må forventes at slå igennem på hjemmemarkedet, begrænse forbrugernes køb af importvarer og dermed behovet for valuta.

Argumentet ses at kunne benyttes, også hvis valutakurseme ikke tilpasser sig frit, men holdes fast og kun justeres ved særlige lejligheder. En sådan justering i form af en devaluering vil altså forbedre betalingsbalancen, såfremt eksportvarer og importvarer er passende elastiske; den nøjagtige betingelse, kaldet *Marshall-Lerner-betingelsen*, siger, at summen af elasticiteterne (målt numerisk) i import og eksport skal være større end 1.

Marshall-Lerner betingelsen er tilsyneladende en god, operationel regel for økonomisk politik; desværre står og falder brugbarheden jo med, at man har et tilforladeligt skøn over de elasticiteter, der indgår, og det kniber det som regel med. Men ihvertfald kan man så glæde sig over, at der ved brug af den almindelige økonomiske teori – som det jo er tilfældet her – er opnået en vis indsigt i, hvad det er, der foregår på valutamarkedene, ihvertfald i grove træk. Denne indsigt kan blandt andet bruges til at vurdere holdbarheden i den såkaldte PPP- (eller *købekraftsparitets-*)teori.

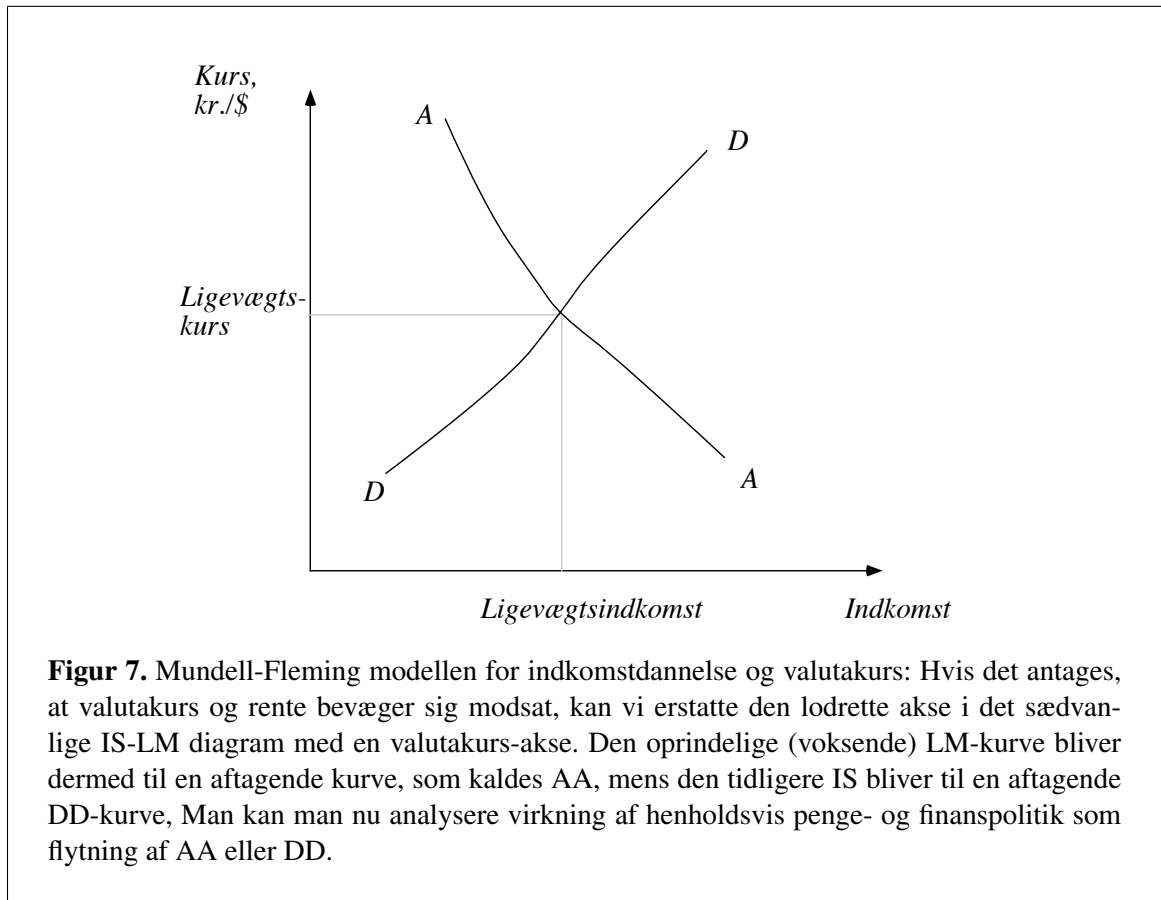
Ifølge PPP er valutakurseme bestemt ved, at en 1\$ køber det samme varebundt i et hvilket som helst land. Vælg derfor et standardvarebundt, se hvad det koster i \$, find dernæst ud af dets pris i lokal mønt, og man har valutakursen. Der er jo et vist rudiment af sandhed i det, og det giver fint TV at sende en journalist rundt og æde borgere over hele verden, men det er alligevel ikke nok; helt åbenbart kan PPP-teorien kun passe, hvis det varebundt, der tales om, er repræsentativt for verdenshandelen, og det er ikke tilfældet. Det meste af verdenshandelen er i råvarer og mellemprodukter til videre forarbejdning, borgere handles stort set ikke over grænser, så hvordan i alverden skulle de blive udslaggivende for valutakursen? Egentlig er PPP et tilbagefald til tidligere tiders søgen efter en fast værdiskala – at man har valgt borgere snarere end arbejdskraft som altings mål siger måske noget om tidsånden.

6. Valutakurs og indkomstdannelse

Der mangler også et ganske væsentligt aspekt ved valutakursdannelsen i vor diskussion ovenfor, nemlig tiden. Der handles faktisk valuta såvel til umiddelbar levering som til noget

senere levering. Ved at købe valuta til levering om 3 måneder sikrer man sig mod udsving i kursen indtil denne dag (eller man spekulerer i sådanne udsving, alt efter temperament).

Når der kan handles til senere levering, er der et element af rentedannelse bygget ind i valutakurseme. Lad os nemlig antage, at forventningerne til, hvad der sker om 3 måneder, er holdt helt fast, og så flytte lidt på valutakursen ved handel her og nu (den såkaldte spotkurs). Hvis det bliver billigere at købe dollars nu, og kursen om 3 måneder (terminskursen) er fast, så kan det betale sig at veksle til \$, sætte pengene på rente i udlandet, og veksle tilbage.

Men når man kan få mere ud af hver given krone over 3 måneder ved denne handel, der er åben for alle, betyder det, at renten, det afkast, en given formue giver, er steget. Da hele argumentationen kører lige så godt den anden vej, får vi, at renten varierer med valutakursen, når den ene går ned, går den anden op. Ræsonnementet er måske nok en anelse bagvendt, idet vi holder fremtidige forventninger fast og så varierer på, hvad der sker aktuelt. Men med dette forbehold kan vi bruge sammenhængen mellem kurs og rente til at se på, hvorledes aktiviteten i samfundet hænger sammen med valutakursen. Det sker ved at erstatte rente med valutakurs i den sædvanlige IS-LM model, hvortil kommer den yderligere sammenhæng mellem kurs og indkomst via eksporten: jo større pris på \$ i kroner, des større eksport, og via multiplikatorvirkningen des større indkomst.

Resultatet, skitseret i figur 7, kaldes Mundell-Fleming modellen. Den giver mulighed for en samlet vurdering af valutakurs- og beskæftigelsespolitik. Modellen er udviklet med henblik på USA, hvor der gør sig særlige forhold gældende, idet landets valuta også er international reservevaluta. For andre lande vil der som oftest være en ret stram styring af valutakursen, der låser modellen fast, så der ikke er meget tilbage at analysere.

En nøjere analyse af makroøkonomiske sammenhænge for en åben økonomi vil ligesom for et enkelt samfund kræve nøjere diskussion af forventningsdannelsen og dens rolle, noget som allerede spøges i kulissen her. Det ligger dog udenfor rammerne af denne fremstilling.

7. Opgaver

1. Undersøg, hvilke prisforhold, der kan bruges i Ricardo-modellen fra afsnit 1 til at gennemføre handler, som er acceptable for begge lande (kig på forholdet mellem arbejdskraftens grænseprodukt i de to lande).
2. *Rybczynski's sætning*: Antag at et land får mere af en produktionsfaktor, f.eks. arbejdskraft, således at Edgeworth-boxen i figur 2 bliver længere. Vis, at hvis faktorprisene er uændrede, da vil produktionen være steget i den arbejdsintensive branche og faldet i den anden.
3. Analysér virkningen af en importrestriktion i et diagram svarende til figur 4. Er der et velfærdstab af samme slags som ved told?
4. Et land, hvis eksport overvejende er kaffe og bananer, og hvis import er korn, overvejer en devaluering for at afhjælpe sine betalingsbalanceproblemer. Kan det anbefales?
5. Beskriv ved hjælp af diagrammer, hvorledes en forøgelse af pengemængden vil påvirke beliggenheden af AA. Forklar herunder de bagvedliggende økonomiske mekanismer.

8. Litteratur

Der er adskillige lærebogsfremstillinger af international økonomi. Meget anvendte er Ethier (1995) og Krugman & Obstfeld (1997). En fremstilling, der i særlig grad tager sigte på europæiske (danske) forhold, er Nielsen, Strøjer Madsen & Pedersen (1995).

Ethier, W.I. (1995), *Modern International Economics*, 3rd ed., W.W.Nort Company, New York.

Krugman, P.R. & M.Obstfeld (1997), *International Economics, Theory and Policy*, 4th ed., Addison-Wesley, New York.

Nielsen, J.U., E.Strøjer Madsen & K.Pedersen (1995), *International Economics, The Wealth of Open Nations*, McGraw-Hill, New York.